

Keywords: domestic pedagogy, person-oriented education.

Чернишова Марина Вікторівна – викладач німецької мови кафедри іноземних мов Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України (Кримським аграрно-технологічним університетом). E-mail: chernyshova_mari@mail.ru

Chernyshova Maryna Viktorivna – Lecturer of the Chair of Foreign Languages of the Southern Branch of National University of Bioresources and Nature Management (Crimean Agrotechnical University). E-mail: chernyshova_mari@mail.ru

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Н. В. Фунтікова

Reviewer – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor N.V. Funtikova

УДК 37.037

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ІНЖЕНЕРА

В.П. Шабанов

У статті розглянуті трактування поняття «етична компетентність» у сучасній науковій літературі, а також визначено основні структурні компоненти і сформульовано цілі формування етичної компетентності майбутнього інженера з точки зору компетентнісного підходу до підготовки професійних кадрів.

***Ключові слова:** професійна етика, етична компетентність, компетентнісний підхід.*

Проблема сформованості етичної компетентності є однією з актуальних проблем сьогодення, важливою не тільки для педагогів, але й для всього суспільства, зокрема, інженерних працівників. В епоху техногенної цивілізації система етичних критеріїв та універсальні алгоритми інженерної діяльності необхідні перш за все в цілях оптимального обмеження будь-яких її деструктивних наслідків. Це передбачає вміння інженера вирішувати професійні проблеми такими технологічними засобами, які максимізували б позитивні та мінімізували негативні наслідки впливів техніки на природне оточення і на людство в цілому. Етична компетентність є сьогодні структурною характеристикою професійної культури інженера, що передбачає

його відповідальність перед суспільством за наслідки прийнятих ним рішень на всіх рівнях інженерної діяльності – від проектування до практичного здійснення.

Для української педагогічної науки компетентнісний підхід не є принципово новим. Елементи цього підходу завжди були невід'ємною частиною підготовки професійних кадрів. Різноманітні спеціальні та комплексні способи організації навчальної діяльності описані в роботах М. М. Скаткіна, І. Я. Лернера, В. В. Краєвського, Г. П. Щедровицького та інших дослідників. У вітчизняній науці пошуки в рамках компетентнісного підходу були спрямовані головним чином на наявність зв'язку компетентності і змісту освіти. У працях російських вчених (Д. А. Іванова, В. К. Загвозкіної, І. А. Зимньої, А. Г. Каспржака та ін) компетентнісний підхід виступає засобом досягнення нової якості освіти. Він визначає напрямок зміни освітнього процесу, його пріоритети; це змістовний ресурс розвитку. «... У даному випадку мова йде про нову одиницю виміру освіченості людини, оскільки триада «знання, уміння, навички» вже недостатня для сучасного рівня вимірювання якості освіти ...» [1].

Українськими вченими вивчалися сучасні педагогічні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців (Г. П. Васянович, П. М. Воловик, Р. С. Гуревич, О. С. Падалка, О. М. Пехота, С. О. Сисоєва та ін.); тісно пов'язані з проблемою формування етичної компетентності проблеми гуманізації та гуманітаризації вищої освіти (В. П. Андрущенко, Л. В. Барановська, І. Д. Бех, С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, О. Е. Коваленко, В. О. Кудін, Н. Г. Ничкало, Г. С. Тарасенко, Л. Л. Товажнянський та інші). Питання професійної етики майбутніх фахівців: морально-етичні аспекти професійної поведінки інженера розглянуті у роботах О. Г. Романовського, значущість взаємодії природничих, технічних і суспільних наук як основи формування науково-світоглядної концепції доводиться у працях В. І. Бакштановського, проблеми ставлення технічного фахівця до природи вивчав Н. Ю. Олійник. Педагогічні умови формування професійної етики у майбутніх інженерів та критерії, показники та рівні професійної етики майбутніх фахівців розглянуті у дисертаційному дослідженні О. М. Лапузіної. Водночас багато питань, пов'язаних з проблемою формування етичної компетентності майбутніх фахівців, залишається поза увагою сучасних дослідників.

Досягнення цивілізованого стану суспільства немислиме без оволодіння етичними нормами. Проблема етичної компетентності інженера належить до тих, що не опрацьовані в повній мірі в педагогічній науці. Не визначеним є

саме поняття «етична компетентність», його зміст і структура. Рівень вивченості проблеми у теперішній час недостатній для практичної розробки способів розвитку та підвищення етичної компетентності інженера.

Мета статті – розглянути трактування поняття «етична компетентність» у сучасній науковій літературі, а також визначити структуру етичної компетентності майбутнього інженера.

Поняття «етична компетентність» тісно пов'язане з поняттям «професійна етика». Як показав аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, єдиного визначення поняття «професійна етика» у вітчизняній науці поки немає, що є цілком природно для понять гуманітарного характеру. Більшість дослідників, що розглядали поняття «професійна етика», акцентують увагу на значущості етики ділового спілкування та етикету для майбутніх фахівців, проте майже не беруть до уваги особливості професійної етики у технічній діяльності. Професійну етику інженера розглядають як готовність до морально-етичної взаємодії з партнерами, конкурентами (М. В. Кларін); психічний стан, що знаходить своє відображення у спрямованості на етичне розв'язання ділових проблем (Ю. Ф. Пачковський), сформованість емоційної, духовної сторін особистості (О. С. Пономарьов); використання екологічних знань у процесі інженерної діяльності (І. М. Кузнецов). За визначенням О. М. Лапузіної, «Професійна етика інженера – це сукупність морально-етичних настанов та ціннісних орієнтацій, що визначають систему норм та цінностей, які регулюють конкретну специфічну інженерну діяльність. Враховуючи морально-етичні складові інженерної професії, можна визначити професійну етику майбутнього інженера як інтегроване поняття, що формується у студентів, передусім завдяки опануванню змістом предмета професійної етики та набуттям досвіду використання одержаних знань у процесі ситуаційного навчання. Професійна етика інженера виявляється в морально-етичному ставленні до виконання завдань професії, спрямованості на оволодіння новими знаннями, вміннями та навичками її різних складових (техноетики, комп'ютерної, екологічної, корпоративної, міжнародної етики, етики переговорів, презентацій, рекламування продукції); сформованості соціальної відповідальності, інтелектуальної чесності сучасного фахівця» [2].

Як зазначалося раніше, поняття «професійна етика» напряду пов'язане з поняттям «професійна етична компетентність» фахівця. У різних літературних джерелах компетентність як наукова проблема ще не отримала свого вичерпного аналізу, тому в літературі зустрічається широке тлумачення поняття «компетентність». У контексті професійної підготовки випускника

інженерно-технічного вузу найбільш прийнятним визначенням компетентності ми вважаємо визначення І. А. Зимньої. Під компетентністю дослідниця розуміє інтегровану характеристику якостей особистості, результат підготовки випускника ВНЗ до виконання діяльності в певних галузях (компетенціях). Компетентність – це ситуативна категорія, оскільки вона виражається у готовності до здійснення будь-якої діяльності в конкретних професійних (у тому числі проблемних) ситуаціях [3]. Таким чином, можна зробити висновок, що компетентність проявляється в особистісно орієнтованій діяльності і тому вона оцінюється на основі сформованої у випускника ВНЗ сукупності вмінь (інтегративно відображають цю компетентність) і його адекватних поведінкових реакцій, що проявляються у різноманітних виробничих ситуаціях [1].

Виходячи з аналізу понять «професійна етика» та «компетентність», ми можемо погодитись з визначенням професійно-етичної компетентності сучасного інженера як складного індивідуально-психологічного утворення, яке об'єднує теоретичні знання з професійної етики та професійні практичні вміння сучасного інженера, що забезпечують вибір свідомої етичної поведінки відповідно до професійно-етичних норм [4].

До певного часу етичні норми й критерії оцінки етичної компетентності фахівця можуть існувати у вигляді «неписаних правил», але з розширенням сфери соціальних наслідків інженерної діяльності, її ускладненням і розбалансуванням виникає необхідність у спеціально розроблених і чітко сформульованих етичних кодексах. Вони, як правило, корелюють як з юридичним законодавством, так і з адміністративними нормативними актами, але значною мірою відображають специфіку того чи іншого інженерного співтовариства, будучи громадськими регуляторами взаємодії його членів. Детально розроблені етичні кодекси існують у багатьох країнах Західної Європи і у США, де діють численні інженерні та наукові професійні спілки та товариства, які об'єднуються під егідою трьох основних організацій: «Американська асоціація інженерних товариств», «Американське товариство інженерної освіти» і «Американська асоціація сприяння науці». Їхні головні функції: створення умов для становлення і підтримки професійної компетентності (на основі інформування, спілкування, обговорення проектів і проблем, вироблення критеріїв оцінок професійної діяльності та ін.), координація роботи професійних спілок і товариств, підтримка зв'язків з громадськістю та урядом, сприяння поліпшенню технічної освіти, вироблення системи професійних цінностей, що поєднують свободу творчості і професійну відповідальність, створення соціально сприятливого етичного

клімату (через освіту, видання етичних кодексів, аналіз і оцінку конфліктних ситуацій), видання професійної літератури – газет, журналів. Вони беруть участь в акредитації університетів, їхні представники входять у комісії, які стверджують навчальні програми та курси, а також у піклувальні ради [5].

На жаль, українське суспільство втратило традиції створення інженерних товариств, і відтепер завдання формування професійної етичної компетентності цілком покладене на вищі навчальні заклади. Досвід професійних інженерних товариств країн Заходу може бути використаний у процесі формулювання структури і змісту етичної компетентності майбутніх інженерів. Наприклад, «Кодекс інженерної етики», розроблений Комітетом з інжинірингу і технологій, включає такі правила:

1. Інженери під час виконання своїх професійних обов'язків понад усе ставлять безпеку, здоров'я і добробут суспільства.

2. Інженери повинні виконувати роботи тільки в межах своєї компетенції.

3. Інженери повинні відповідати на запити громадськості тільки об'єктивно і правдиво.

4. Інженери у своїй професійній галузі діють як віддані представники або довірені особи для кожного роботодавця або замовника і повинні уникати конфлікту інтересів.

5. Інженери повинні будувати свою професійну репутацію на перевагах свого обслуговування, їм не слід змагатися нечесними методами з іншими.

6. Інженери повинні діяти таким чином, щоб підтримувати і розвивати честь і гідність інженерної професії.

7. Інженери повинні підтримувати свій професійний розвиток та надавати можливості для професійного розвитку інженерам, які знаходяться під їхнім наглядом [5].

Як бачимо з наведеного тексту, етичний кодекс фіксує правила взаємодії інженерів, спрямовані на розвиток моральних та інтелектуальних якостей особистості, а також включають аспект творчого професійного розвитку інженера. Саме на таких компонентах повинна, на нашу думку, базуватися структура етичної компетентності майбутнього інженера. Тому ми згодні з теоретичними положеннями Н. Кузьміної, яка визначає такі компоненти професійно-етичної компетентності:

- когнітивний компонент – формується на дисциплінах професійно-орієнтованого циклу за переліком програми, що включає знання з дисциплін, а також навички та вміння застосовувати професійні знання на практиці, що визначає теоретичну готовність до реалізації своїх професійних функцій;

- етичний компонент – складне соціальне утворення на основі інтеграції дисциплін гуманітарного циклу. Включає уміння в галузі етики та відповідного набору особистісних якостей, що обумовлюють готовність до етично адекватної поведінки у соціумі в ситуаціях морального вибору. Значний вплив на формування етичного компонента у сучасного інженера має хронологічне подання матеріалу, а проблемно-генетичний підхід дозволяє здійснити багатовимірне дослідження явища з позицій гуманістичного підходу, простежити динаміку розвитку етики в різні суспільні періоди, виокремити й уточнити інваріантні характеристики її змісту;

- креативний компонент – проявляється в умінні обирати найбільш ефективні форми роботи для різних видів інженерної діяльності, в умінні формувати пропозиції щодо покращення роботи. Полягає в умінні аналізувати, прогнозувати кінцевий результат своєї професійної діяльності, вмінні організовувати ситуації соціальної, професійної та комунікативної взаємодії;

- рефлексивний компонент – виявляється у процесі переробки отриманих знань та набуття певного досвіду, а також в об'єктивній самооцінці [6]. Виходячи зі структури етичної компетентності майбутнього інженерного фахівця, цілі професійної підготовки (перепідготовки) сучасних інженерних кадрів також набувають особливі установки і орієнтири, а саме: формування активно-творчої особистості, здатної до перспективного розвитку і вдосконалення в процесі формування професійної етичної компетентності.

Таким чином, сутність змін у формуванні професійної етичної компетентності майбутніх інженерних працівників полягає у встановленні відповідності професійної діяльності, її потенціалу, результатів і наслідків критеріям соціальної ефективності та етичної прийнятності; щоб майбутній інженер став професійною особистістю, необхідно формувати у нього свідомість, що спонукає до продуктивної, творчої професійної діяльності. Лише на цьому шляху можуть бути вироблені коректні ціннісні орієнтири і заданий новий тип індивідуальної і групової професійної діяльності, відповідні завдання конструктивного вирішення соціально значущих проблем.

Література

1. Пиралова О. Ф. Диагностирование компетентности инженеров /О. Ф. Пиралова, П. Н. Блинов, Ф. Ф. Ведякин // М.: Изд-во «Академия Естествознания» – 2010, 88 с.
2. Лапузіна О. М. Формування професійної етики у майбутніх інженерів на основі ситуаційного навчання. Автореферат дисертації. Вінниця, 2006. Електронний ресурс: <http://alive-inter.net/ukr/referat-67863zjavy>

3. Зимняя И. А. Компетентностный подход в образовании (методолого-теоретический аспект) /И. А. Зимняя // Проблемы качества образования: Материалы XIV Всероссийского совещания. Кн. 2. - М., 2004.

4. Дружилова С.А. Этапы формирования профессиональной компетентности // Непрерывное образование как условие развития творческой личности: Сб. мат. Фестиваля педагогического творчества, 28-29 августа 2000 г. – Новокузнецк: ИПК, 2001. – С. 32 - 36.

5. За матеріалами сайту <http://vyspec.ru/struktura/ingenernay.php>

6. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М.: 1990. – 203 с.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ И СТРУКТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ИНЖЕНЕРА

В. П. Шабанов

В статье рассмотрены трактовки понятия «этическая компетентность» в современной научной литературе, а также определены основные структурные компоненты и сформулированы цели формирования этической компетентности будущего инженера с точки зрения компетентностного подхода к подготовке профессиональных кадров.

***Ключевые слова:** профессиональная этика, этическая компетентность, компетентностный подход.*

DEFINITION OF THE CONCEPT AND STRUCTURAL COMPONENTS OF PROFESSIONAL ETHICAL COMPETENCE OF THE MODERN ENGINEER

V. P. Shabanov

The article discusses the interpretation of the concept of "ethical competence" as well as its basic structural components in the contemporary scientific literature, and formulates the goal of forming a future engineer's ethical competence in terms of competence-based approach to training professionals.

***Keywords:** professional ethics, ethical competence, competence approach.*

Шабанов Віктор Петрович – кандидат педагогічних наук, директор Краснодонського промислово-економічного коледжу, E-mail edelvice151975@mail.ru

Shabanov Victor Petrovych – Candidate of Pedagogical Sciences, Director of Krasnodon Industrial and Economic College, E-mail edelvice151975@mail.ru

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Краснодонського факультету інженерії і менеджменту О. Г. Стьопіна

Reviewer – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Humanitarian and Social and Economic Disciplines, Krasnodon Faculty of Engineering and Management O.G.Styopina